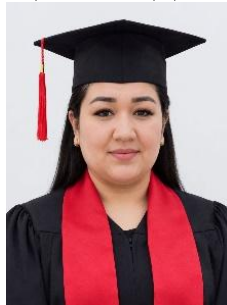

**МИНЕРАЛ ЎЎИТЛАР МЕЎРЛАРИГА БОЎЛИҚ ХОЛДА ЎРИК ГУЛЛАРИНИНГ
ТУТИБ ҚОЛИШ ДАРАЖАСИ**

Давлатова Меҳрибон Турғунпўлат кизи – Наманган давлат университети изланувчиси
Сулаймонов Иномжон Жамолдинович Наманган давлат университети доценти

davlatovamehribon@512gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-0787-5818>

Аннотация: ушбу мақолада минерал ўғитлар меъёри ҳамда уларни қўллаш муддатлари ўрик ўсимлигида ҳосил бўлган новдалар, улардаги гуллар сони ҳамда гулларни тутиб қолиш даражасига таъсири ўрганилган. Минерал ўғитлар меъёрини N220P150K110 кг/га қилиб белгилаб, уларни табақалаб қўллаш билан новдаларни 12 дона, гуллар сонини 576 дона, шундан тутиб қолган гуллар сонини 511 дона ҳамда тутиб қолиш даражасини 88% бўлишини таъминлади.

Калит сўзлар: ўрик, минерал ўғит, меъёр, муддат, шох, гул, дона, даража, ҳосил, тугунча.

Аннотация: В статье исследуется влияние норм и сроков внесения минеральных удобрений на количество побегов, сформировавшихся у растений абрикоса, число цветков на них и уровень их сохранности. Применение минеральных удобрений в дозе N220P150K110 кг/га с использованием дробного способа внесения обеспечило следующие показатели: количество побегов — 12, число цветков — 576, количество сохранившихся цветков — 511, уровень сохранности цветков — 88%.

Ключевые слова: абрикос, минеральное удобрение, норма, срок, ветвь, цветок, зерно, уровень, урожайность, узел.

Abstract: The article examines the effect of mineral fertilizer application rates and timing on the number of shoots formed on apricot trees, the number of flowers on those shoots, and the flower retention rate. Applying mineral fertilizers at a rate of N220P150K110 kg/ha using a split-application method yielded the following results: 12 shoots, 576 flowers, 511 retained flowers, and an 88% flower retention rate.

Keywords: apricot, mineral fertilizer, rate, timing, branch, flower, kernel, level, yield, node.

Дунё аҳолиси сонини ортиб бориши уларни озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган эҳтиёжлари кўпайиб бормокда. Бу эса мавжуд ерлардан самарали фойдаланиш, экинлар ҳосилини муттасил ошириб бориш заруратини тўғдиради. Бунинг учун эса қишлоқ хўжалиги экинларини янги серҳосил навларини танлаб экиш, улар учун турли тупроқ-иқлим шароитида агротехник тадбирларни инновацион технологиялар асосида ўтказишни талаб қилади. Агротехник омиллар ичида минерал ўғитлар муҳим ўринни эгаллайди чунки, ўғитлар ҳисобига экинлар ҳосили 50% гача ортиши мумкинлигини жуда кўп олимлар ўз тадқиқотларида кузатишган (Ториков ва бошқалар [28-32-б.]). Ўзбекистонда ҳам аҳоли сонини ортиб бориши озиқ-овқат маҳсулотларига жумладан, меваларга, уларнинг турли

махсулот турларига бўлган талаби ортиб бормоқда. Шунга кўра, республикада ҳам қишлоқ хўжалиги экинларидан юқори ҳосил олиш зарурати бор. Бунинг учун республикада минерал ўғитлар ишлаб чиқариш ҳисобига бу талабни қондириш имконияти бор. Республикадаги мавжуд суғориладиган ерлар ҳисобига маҳсулот етиштиришни ошириш мумкин. С.Ж.Саттаровнинг [; 159-206-б.] маълумот беришича, Ўзбекистондаги мавжуд ерларнинг атига 11% суғориладиган ерлар ҳисобланади аммо, республика бўйича етиштириладиган қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг 90% дан ортиқроғи шу ерлар ҳиссасига тўғри келиб, суғорилмайдиган ерлар ҳосилидан 8-10 мартага ортиқдир. Шундай бўлсада бу олинаётган ҳосил суғориладиган ерларнинг бор имкониятини белгиламайди, бундан ҳам юқори ҳосил олиш мумкин. Унинг фикрича, суғориладиган ерлардан янада кўп ҳосил олинмаслигига минерал ўғитларни илмий асосда солинмаслиги, тупроқ унумдорлигини пасайиши натижасида қўлланилган ўғитлар самарадорлигини тушиб кетишидир. Бунинг учун қишлоқ экинлари ҳосилдорлигини оширишни таъминлайдиган асосланган агрокимёвий хусусиятларига аҳамият бериш билан минерал ўғитларни қўллашда тупроқ унумдорлигини ошириш хусусиятларини ҳам иноватга олиш мақсадга мувофиқдир деб билади.

Академик Қ.Мирзажонов [; 42-б.] нинг таъкидлашича, бутун дунёда минерал ўғитлар қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини ривожлантириш энг асосий стратегияси бўлиб қолмоқда. Минерал ўғитлар ҳисобига нафақат экинлар ҳосилдорлигини ошириш балки, ҳосил сифатини ва атроф муҳитни тоза бўлишини ҳамда иқтисодий жиҳатдан рентабилли бўлиши ҳам талаб этилади.

Ўғитлар тупроқ хоссаларига ҳар томонлама кучли таъсир кўрсатади натижада, унда химик, физик-химик, биохимик ва микробиологик ўзгаришлар содир бўлади. Ўғитлар шунингдек, тупроқ реакциясини ҳам ўзгартириб, ўсимликни тупроқдан озика моддаларини ўзлаштиришини таъминлайди. Бу тупроқ микрофлорасини ўзгаришига ҳамда ўсимликларни яхши ўсиб ривожланишини, ҳосилдорлигини ортишини таъминлайди [; 78-79-б., ; 143-б., ; 50-52-б.].

Юқоридагилардан келиб чиқиб биз ҳам кўп йиллик меваги дарахтларга қўлланилган минерал ўғитларни ўсимликни ўсиш-ривожланиши, ҳосилдорлиги, ҳосил сифати, ҳосилдан олинадиган маҳсулот миқдори ҳамда сифатига таъсирини ўрганишни мақсад қилиб олдик. Бунинг учун тажрибани қуйидаги 1-жадвалдаги каби қилиб белгилаб олдик.

1-жадвал

Тажриба тизими

№	Минерал ўғит меъёрлари, кг/га			Минерал ўғитларни қўллаш муддатлари						
	N	P	K	Кузги ҳайдов остига		Эрта баҳорда ишлов беришдан олдин		гуллаганида		Пишишидан олдин
				P	K	N	P	N	K	
1	200	140	100	100	100	100	40	100	-	-
2	200	140	100	100	70	100	40	60	30	40
3	180	110	90	80	90	100	20	80	-	-
4	180	110	90	60	60	100	20	60	30	20
5	220	150	110	100	110	120	50	100	-	-
6	220	150	110	100	80	100	50	80	30	40

Унга кўра хўжаликда берилаётган минерал ўғитларни ҳамда уларни қўллаш муддатларини назорат варианты (1-вар.) қилиб олдик. Шунингдек, ўрганилаётган минерал ўғитлар меъёрларини назоратдан кам ва назоратдан ортиқ қилиб, хўжаликда қўлланилаётган

муддатда ўргандик. Тадқиқотларда юқорида айтилгани каби хўжаликдаги ва биз ўрганаётган вариантларни биз аниқлаётган қўллаш муддатида ҳам ўрганишни мақсад қилиб олдик. Бунинг натижасида тадқиқотлар варианты 6 тани ташкил қилиб, уларнинг умумий майдони 3,4 гектарни, ҳисобга олиш майдони эса 2,8 гектарни ташкил этди. Тадқиқотлардаги кузатишлар ананавий усулда қабул қилинган УзПИТИнинг усулномаси бўйича олиб борилган бўлса, олинган маълумотларни статистик таҳлил қилиш Доспеховнинг “Методика полевых опытов” усулномаси бўйича олиб борилди.

Биз биламизки мевали дарахтлар ҳосилини бир йил олдин тўплайди, уларда олиб борилган агротехник тадбирларнинг самарадорлиги кейинги йили кўринади. Шунинг учун ҳам биз тадқиқотлар олиб боришда бир йил олдин тажриба вариантлари бўйича минерал ўғитларни бериб, уларда ҳосил элементлари шаклланиши ҳамда уларни ўсиш-ривожланишини кейинги йили аниқладик. Бу маълумотларни биз қуйидаги 2-жадвалда келтириб ўтганмиз.

2-жадвал

Минерал ўғитлар меъёрларини ўрик ўсимлигида гулларнинг ҳосил бўлиши ва уларни сақланиб қолишига таъсири, дона ҳисобида

Вар.	Ўсимликда ҳосил бўлган мевали шохлар сони	Бир дона шохдаги ўртача гуллар сони	Бир туп дарахтдаги гуллар сони	Сақланиб қолган гуллар сони	Сақланиб қолиш даражаси, %
1	11	34	374	315	84
2	11	37	407	363	90
3	10	28	280	239	85
4	10	32	320	292	91
5	12	41	492	416	85
6	12	48	576	511	88

Бу жадвал маълумотларидан кўриш мумкинки, ҳосил бўлган шохлар сони минерал ўғитлар меъёрига қараб ўзгарган, минерал ўғитлар меъёрини ортиши улар сонини ҳам ортишига олиб келган. Хўжаликда қўлланилгани каби қилиб белгиланганида 11 дондан новдалар ҳосил бўлса, минерал ўғитлар меъёрини камайиши улар сонини ҳам камайиб, 10 донданга тўғри келди. шунингдек, минерал ўғитлар меъёрини ортириб борганимизда эса улар 12 тага етди. Бир туп новдадаги гуллар сонини ўрганганимизда ҳам новдалардаги гуллар сони минерал ўғитлар меъёрига қараб ўзгариб борган. Буни новдаларнинг узунлиги билан боғлаш мумкин. Шунинг учун ҳам минерал ўғитлар меъёрларига боғлиқ равишда бир туп ўсимликдаги гуллар сони юқори бўлди.

Биз тадқиқотимизда ўриклар ҳосил қилган гуллар сонини мева ҳосил қилганидан кейин тутиб қолган миқдорини ҳамда уларни тутиб қолиш даражасини ўргандик. бу олинган маълумотлар таҳлил қилинганда ўсимликларда сақланиб қолган гуллар сони минерал ўғитлар меъёрларига боғлиқ бўлмай кўп ҳолларда уларни қўллаш муддатларига боғлиқ эканлиги кузатилди. Масалан, назорат биринчи вариантда бир туп ўсимликдаги сақланиб қолган гуллар сони 315 дона, бу умумий гулларни 84,5% ни ташкил қилгани бўлса, биз тавсия қилган қўллаш муддатларида уларни тутиб қолиши 90% га тўғри келди. Минерал ўғитлар меъёрини камайиши сақланиб қолган гуллар миқдорини оширган аммо, ҳосил қилган буни гуллар сонини кам бўлганлиги билан изоҳлаш мумкин. Бу ерда ҳам биз таклиф қилаётган қўллаш муддатида тутиб қолиш даражаси энг юқори 91% бўлганлигини кузатиш мумкин. Минерал ўғитлар меъёрини ортиб бориши гуллар сонини кескин ортишига ҳамда тутиб қолган

гулларни ҳам кўп бўлишига олиб келди. Аммо, гулларни тутиб қолиш даражаси назорат вариантдагитдан (90 %) биз таклиф қилган қўллаш муддатида кам (88%) бўлганлиги кузатилди. Бунини гуллар сонини ортиб кетиши билан изоҳланади лекин, бир туп ўсимликда ҳосил бўлган меваларни кўп бўлиши таъминланди.

Олинган маълумотлардан хулоса қилиш мумкинки, хўжаликда қўлланилаётган минерал ўғит меёри тўғри белгиланган аммо, қўллаш муддатларидаги камчиликлар туфайли уларнинг миқдори кам бўлган. Минерал ўғитлар меёрини ортиши ўсимликда мевали шохлар миқдорини ортиши ҳамда улардаги гуллар сонини ҳам кўпайишига натижада, бир туп ўсимликда ҳосил бўладиган меваларни ортишига олиб келди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Дала тажрибаларини ўтказиш услублари/Услубийқўлланма. – Тошкент. ЎзПТИ, 2007 –Б. 147.
2. Доспехов Б.А. Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований) / Б. А. Доспехов. – Колос, 1985.
3. Жечев П. Экономический биологический эффект от напояването за осигуряване на високий добивы селокостопанские культуры П.Жечев,В.Груев.-София 1977.-С 143.
4. Мирзажонов Қ., Арифжанов А., Раҳмонов Р., Юсупалиева Т. Эгитлаб суғоришда эрозияни камайтириш усули //Агро илм Ўзбекистон кишлок хўжалиги, 2015, №4 (36). Б 78-79.
5. Мирзажонов Қ. Тупрок таркибининг экин ҳосили ва сифатига таъсири //Ўзбекистон кишлок хўжалиги, 2016, №6.-Б 42.
6. Саттаров Ж.С. Агрокимё. Тошкент, Чўлпон, 2001.-Б 159-206.
7. Ториков В.Е., Мельникова О.В., Вершило Е.Н. Влияние применения средств химизации на фитосанитарное состояние и урожай-ность зерна яровой пшеницы //Сахарная свекла, 2023, №3, ст. 28-32
8. Царевицата в България. София Земиздат 1984.-С 50-52.